

AMINA ŠILJAK-JESENKOVIĆ
(Sarajevo)

PRILOG O RAZUMIJEVANJU TEMATSKE SKUPINE
OKUPLJENE POD POJMOM VATAN (*DOMOVINA*)
U LIRICI ZEKERIJAA SUKERIJE

Kroz historiju ljudskoga mišljenja jedno od najčešće postavljenih pitanja bilo je pitanje ljudske domovine kao mjesta njegovog izvora, odnosno, pitanje iskona. Na ova pitanja davani su odgovori u različitim religijskim učenjima, učenjima filozofa i znalaca, ali ona su ponovno ostajala izazovom za individualno promišljanje, meditaciju, traganje. U islamskoj tradiciji Izvor, svakako, jeste Allah. Međutim, u različitim školama i različitim pravcima tumačenja Božije riječi susreću se i različiti odgovori na pitanja o stvaranju čovjeka, ljudskoj prirodi i čovjekovu odnosu spram Stvoritelja. Otuda mi u ovom radu pisanom za časopis koji izlazi u povodu šezdesete godišnjice života profesora dr. Fehima Nametka, na tragu tema kojima je uvaženi sarajevski historičar književnosti posvetio svoj život, kanimo pokušati da iz stihova sarajevskog pjesnika Zekerijaa Sukerije iz sedamnaestog stoljeća, na osnovu nekih jedinica koje su prisutne u tematskoj skupini *vatana* razaznamo na koji način ili na koje sve načine Zekerija Sukerija interpretira pojam *vatana* i njemu srodne pojmove.

Općenito možemo kazati da su brojni islamski mislioci i mutesavvifi govorili o pitanjima iz tematske skupine koju u ovom našem prilogu okuplja pojam *vatana*. Mutesavvif Ismail Hakki Bursevi razaznaje tri vrste *vatana*: "*Vatan-ı gaybiyye* – (ezoterička domovina) – domovina ljudi koji su postigli savršenstvo, iskonsku domovinu, a putnik (*salik*) se neće osloboditi tuđine sve dok preko *suluka* (*puta*) ne dođe do granice Iskonskoga. Vrata Iskonskoga nisu otvorena svima koji su doživjeli spoznaju (*arifima*).; *Vatan-ı ruhaniyye* – (duhovna domovina) – domovina prosječnih ljudi. Onaj koji se zaustavi u ovoj domovini nikada se neće moći osloboditi tuđine, a najvjerojatnije će ostati nasred puta. *Vatan-ı cismaniyye* – (materijalna domovina) – Svi ljudi sa svojim tijelima smješteni su u ovoj domovini, stoga što su tijela stvorena od zemlje. Zemlja predstavlja iskonsku domovinu tijela. Duša je Božije

određenje, a skrivenost duše jeste tajna Istinitoga.”¹ U divanskoj poeziji čiji se motivi često baziraju na sufijskom učenju, štaviše, često predstavljaju novi, autorski način promišljanja ili doživljavanja tesavvufskog mišljenja, tematsku skupinu *vātana* najčešće dešifriramo kao pjevanje o *bezm-i elest-u* – vremenu stvaranja duša, prostorom *prabitka*, sjećanje na trenutak u kojem su duše priznale i posvjedočile svoga Gospodara. Iščitavajući stihove klasičnih autora divanske poezije stekli smo utisak da je ljudski život, odnosno, život vrijedan za pjesnika-sufiju, u njima predstavljen kao Put čežnje, put žudnje za povratkom Gospodaru. Početna tačka ovoga Puta jeste *Prvi susret*, čiji rezultat jeste i *prva (iskonska) opijenost*, trenutak u kojem je duša zaljubljenog vidjela i pronašla svoga Ljubljenog, otkuda će proisteći pojam *iskonske ljubavi*, trenutak u kojem je položen zavjet na vjernost, iza kojeg slijedi *rastanak, odvojenost*, u kojoj je Putnik svjestan da *Povratak* i *Ponovno sjedinjenje* može doživjeti tako što doživljava pročišćenje, i iz stupnja “duše sklone zlu” prelazi u stadij “duše koja kori sebe”, da bi preko sljedećeg stupnja “prosvijetljene duše” dostigao kasnije stupnjeve “smirene duše”, “zadovoljne duše”, “duše kojom je On zadovoljan”, i, konačno “čiste, savršene duše”. Jedan od motiva koji će Putnika, odnosno, od *prabitka zaljubljenoga* pratiti jeste i stalno sjećanje na trenutak zavjeta, tako da će stihovi biti motivirani sadržajem Božanskog govora u kojem je ovaj trenutak opisan: “I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: “Zar Ja nisam Gospodar vaš?” – oni su odgovarali: “Jesi, mi svjedočimo” – i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: “Mi o ovome nismo ništa znali.”² Vjernost, odanost, poštovanje date riječi – *ahde vefa* – koju Gospodar zahtijeva od robova u Časnoj Knjizi jeste nužno prisutna ukoliko je stalno prisutno *sjećanje*. *Zemni život*³ prikazan je kao putovanje tuđinom, u kojem

¹ Safer Baba: *Istîlâhât-ı Sofiye fi Vatan-ı Asliyye – Tasavvuf Terimleri*; Heten Keten Yayınları, Tasavvuf Serisi:1, İstanbul 1998., str. 303.

² *Kur'an*, VII, 172. Citati iz Kur'ana daju se u prijevodu Besima Korkuta. O tumačenju ovog ajeta šire vidjeti: Fahrudin er-Razi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihul Gayb)*, Tom 11/23, Akçağ Yayınları, Ankara 1991. str. 135-145.

³ Prema nekim mufesirima kao što je Fahrudin er-Razi čiji smo tefsir ovom prilikom konsulturali, Bog daje život čovjeku u više faza; prema mu'tezilijskom učenju sa kojim Er-Razi polemizira, Bog daje život u četiri navrata: u prabitku (ezelu), na zemlji (rađanjem), u kaburu (zagrobni život), te na Sudnjem danu, a smrt daje tri puta: smrt nakon Prvog susreta (ezela), smrt u zemnom životu i smrt u kaburu; Er-Razi naglašava kako je ovaj broj naveden prema mutezilijskom učenju kontradiktoran kur'anskom ajetu koji glasi: “Gospodaru naš” – reći će oni – “dva puta si nas usmrtio i dva puta si nas oživio;”... (Kur'an, XL,11), ukazujući na kontinuitet življenja u prabitku i na zemlji; slobodni smo pretpostaviti da se na osnovu rečenog dade shvatiti i islamsko učenje o rađanju čovjeka u prirodnoj vjeri, odnosno, o čovjeku kao religioznom biću, biću koje po svojoj naravi traga za Iskonom, Apsolutnom Istinom, Bogom; također, imajući u vidu kontinuitet življenja u prabitku i na zemlji, i traganje za Bogom prisutno u ljudskoj naravi, u ljudskoj svijesti, u tom smislu čitamo i “polaganje zavjeta” i odgovornost za zavjet dat u prabitku,

putnik-tuđinac proživljava stalnu patnju, bol kojem lijeka nema, žrtve na koje valja pristajati e da bi se postigao Cilj – sjedinjenje, susret sa Ljubljenim, susret kakav je u Kur'anu opisan riječima: "A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u džennet Moj!"⁴

Naime, sam Prvi susret kao trenutak polaganja zavjeta na vjernost, jeste i trenutak kada se javlja Prva ljubav, iskonska ljubav koja je toliko intenzivna da dovodi do gubitka razbora, odnosno, ona u zaljubljenome stvara osjećaj totalne opijenosti. Ovom prilikom prenijet ćemo nekoliko stihova različitih autora koji su pisali na turskom jeziku, u kojima se spominje *bezm-i elest* ili *bezm-i ezel*, kao mjesto prvog susreta, prve opijenosti:⁵

*U svijetu Jednosti nas je bezm-i elest, o sakijo
U mejhani zavjeta čistote ovako pijanim učinio. (Baki)⁶*

*Kada se bezm-i elest otvori
I pehar krenu po družini
Svak koji popi odmah se opi
I pripit ko bješe se ne otrijezni (Aziz Mahmud Hudai)⁷*

*Bit tvog stanja nastala je od vina licemjerstva
A ono što je mene bez svijesti ostavilo, pobožnjače, samo je vino iz
Bezm-i elesta. (Aški)⁸*

*Nekad sam bio prislan sa sakijom iz Bezm-i elesta
I eto od toga dana na pameti mi je pehar. (Ajni)⁹*

Iz citiranih stihova klasičnih autora razumijevamo da se pojam *bezm-i elesta* vezuje za prvu opijenost, prvi zavjet, prvu ljubav, odnosno ljubav koja postoji od prabitka i koja će trajati beskonačno.¹⁰ Iz jednog stiha Ediba Harabija razumijevamo da ova ljubav ne pripada samo svijetu emocionalnog, već i svijetu spoznajnog, tako da je i uvjerenje u Božiju opstojnost dato od prapočetka:

*Uvjerenje Harabijevo nije pojava današnja
Ono postoji od Bezm-i elesta i Kalu bela. (Edib Harabi)¹¹*

budući da su za preuzetu obavezu odgovorni samo oni koji su razumom obdareni. (Upor. *Tefsir-i Kebir (Mefatih-u-l Gayb)*, Tom 11/23, str. 136-140).

⁴ *Kur'an*, LXXXIX, 27-30.

⁵ Napomena: Svi stihovi u ovom radu doneseni su u prijevodu autorice rada.

⁶ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, tom 1., Dergah Yayınları, İstanbul 1976., str. 423.

⁷ *Ibidem*.

⁸ İskender Pala: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, str. 85.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ O *iskonskoj ljubavi* i *vinu iskona* kao pojmovima prisutnim u sufijskom mišljenju i sufijskoj poeziji šire vidjeti Nasrullah Pürcevani, 'Ezeli Aşk ve Elest Badesi', *Can Esintisi – İslam'da Şiir Metafiziği*, İnsan Yayınları, İrfan Dizisi, İstanbul 1998., str. 375-390.

¹¹ *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*, str. 424.

O povratku u *Bezm-i ezel* kao cilju – povratku u domovinu – govore nam stihovi Jahja Kemala:

*U Bezm-i ezelu ponovo ćemo se susresti
Ereni¹², selam prijateljima koji su ranije otišli.* (Jahja Kemal)¹³

Budući da su ova pitanja obrađivana kod velikog broja autora, islamskih filozofa i mutesavvifa, istraživača djela klasičnih autora, savremenih tumača islamskog učenja, u našem uvodu dali smo samo neke osnovne napomene, jer cilj ovog našeg priloga ni u kom slučaju nije ukazati na fenomen okupljen u tematskoj skupini *vatana* uopće, već ukazati na pojmove iz ove tematske skupine u stihovima bošnjačkog autora Zekerijaa Sukerije, i mogućnosti njihove recepcije.

Kada se nadnesemo nad sadržaj Sukerijina *Divana*, u njegovim stihovima pronalazimo brojne jedinice koje se vezuju za pojam *vatana*, međutim, imamo li u vidu da se u nekim stihovima radi o *žudnji* za mjestom *prvog susreta*, mjestom *davanja zavjeta*, da je *gurbet* – *tuđina* prostor u kojem se Sukerija nalazi u zemnom životu, te da je toj *tuđini* kontrastirana *domovina* kao *mjesto prapostojanja* na jednoj strani, ali na drugoj strani, da se u nekim stihovima – cijenimo – radi o nostalgiji koja nema nikakve mističke, onostrane dimenzije, to Sukerijini stihovi izazivaju više naše pažnje. Mi ovom prilikom na osnovu Sukerijinih stihova pokušavamo ući u “unutrašnji svijet pjesnikov” – u njegovu duhovnost duboko protkanu islamskim misticizmom, ali ukoliko je to moguće, i razotkriti pojedine biografske podatke. Kada je biografija Sukerijina u pitanju, malobrojne podatke koji su bili dostupni naučnoj javnosti prenijeli smo u jednom ranijem radu, dopunivši ih našim skromnim napomenama, pozivajući se na sadržaj epigrama u njegovom *Divanu*.¹⁴ S obzirom na karakter *tariha* – u kojima se spominju konkretni događaji, ljudi, godine – na osnovu ovakvih stihova relativno je jednostavno bilo izvući pretpostavku o konkretnim događanjima u Sukerijinu životu i svijetu koji ga je okruživao. Sa druge strane, lirske stihovi koji obiluju stilskim i semantičkim figurama nisu previše pogodno područje na osnovu kojeg bi se mogle iznijeti smislene pretpostavke o autorovu životu; međutim, nama predstavlja izazov da – koristeći stihove kao uporište – ukažemo na nostalgiju mistika, sufiije koji zemni život osjeća tuđinom, koji se prisjeća *Časa davanja zavjeta*, na jednoj, te nostalgiju čovjeka koji pjeva o svojoj zemnoj domovini, na drugoj strani.

Već smo naveli neke pojmove koji se generalno u sufijskoj književnosti susreću kao pojmovi unutar tematske skupine koju okuplja *vatan*: to je mjesto *prvog susreta*, mjesto u kojem nastupa *prvo pijanstvo*, odnosno, kada se javlja *ljubav*, kada je položen *zavjet na vjernost*, trenutak od kojeg teče *uvjerenost*,

¹² Eren- onaj koji je postigao Cilj, koji je dospio, dostigao do Boga, koji je dosegnuo Blizinu Boga, Jedinstvo Bitka.

¹³ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1/12, Dergah Yayınları, İstanbul 1976.-1998., str. 424.

¹⁴ Amina Šiljak-Jesenković: “Bošnjački pjesnik Zekerija Sukeri i njegova epigrafika”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 44-45, Sarajevo 1996., str. 75-98.

osvjedočenost; zemni život za pjesnika-sufiju jeste *tuđina, gurbet*, i u toj *tuđini* intenzivan je osjećaj čežnje, nostalgije, sjećanja na sve lijepo što se zbivalo u *vatanu*, sjećanja na *polaganje zavjeta, sjedinjenje*; zemni život jest *nevjera* iza koje treba uslijediti obnavljanje *zavjeta, prisege na sjedinjenje*, sjećanje na vatan kao *zavičaj Ljubljene (Ljubljenog)*, patnja zbog odvojenosti, žudnja za povratkom, za obnavljanjem ljubavi, ponovnim sjedinjenjem, ponovnim osjećanjem opijenosti, dakle, za trenutkom u kojem će biti okončan zemni život.

Kod Zekerijaa Sukerije prisutan je strah od zemnog života, otuda on se utječe Gospodaru povjeravajući Mu svoja stanja:

*Ovo je na ovom putu otpočela sudba moja
Gospodaru, povjeravam Tebi evo svoga stanja
Na daleke, duge pute bacila su me nebesa
Ne znam šta će s mene biti sred tuđine.¹⁵*
(R.2, str. 247)

Sukerija moli za pomoć na ovome putu *tuđinom*, pomoć potrebnu svim putnicima:

*Smiluj mi se o Ti koji pravim putem upućuješ sve putnike
Saputnikom nek mi iman a i Kur'an nek mi bude
Svakog trena od grijeha i grešaka Ti sačuvaj srce moje
I dobrotom Svojom vrijednim Tvog oprosta učini me.*
(R. 7, str. 249)

Ljubav koja se pojavila još od *Prvog susreta*, ljubav koja je postala opsesija, koja je opčarala zaljubljenoga motivira na stalno traganje u *tuđini*, ali i na kontinuiranu borbu. Sukerija to na ovaj način opisuje u svojoj rubajiji:

*Onaj biser dragocjeni, što srebrenim sjajem siće
Dragulj što mu sličnog nema, ono oko čarobnice
Učini me roniocem u morima zemlje tuđe
A od sada neka bude u ratničkom društvu, Bože.*
(R.1, str. 247)

Ratničko društvo, pak, potrebno je zbog nužnosti stalne borbe sa samim sobom; ljudsko biće je sklono grijehu, sklono da u jednom trenu poništi sve dobro što je učinilo:

*Onoga trena kad si sa Dragim na skupu gdje se čisto vino pije bio
Slomljeno srce si u jednom trenu hiljadu puta gore slomio.*
(G. 101/1, str. 215)

¹⁵ Napomena: Svi Sukerijini stihovi su preuzeti iz knjige *Sukeri, Hayati, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Hazırlayan: Dr. Erdoğan Erol, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkez Yayını, sayı 89, Divanlar Dizisi: 2; Ankara 1994.; stihovi su označeni skraćenicama G-gazel, R-rubajija, broju distiha gazela, broju rubajije i stranici na kojoj se nalaze

*Ulasku na mjesto rajskog sastanka Sukerijo
Ti si patnju pakla rastanka pretpostavio.
(G. 101/7, str. 215)*

Svoju opsjednutost Ljubavlju, ranu na srcu koja je nastala od *Pogleda*, pak, ovako opjevava:

*Žezlom srcu ranu zada ono oko čarobnice
Svak ko čuje zapomaže i krvave suze lije
Ja ne znajuć' u koketu zaljubljenih se
Od sada sam u lancima opsesije, o moj Bože.
(R. 5, str. 248)*

Patnju *od iskona zaljubljenoga* koju on preživljava zbog *rastanka*, zbog toga što ga *Ljubljeno biće* u svojoj koketnosti ne opaža, Sukerija opisuje na sljedeći način:

*O kad bi se bol rastanka barem na tren okončala
O kada bi noga želje malu stanku zaimala
Ja u ovoj tuđini ne bih izgorio vatrom nostalgije
Samo kad ona koketna bila bi malo skrušena.
(R. 8, str. 250)*

Razdvojenost je također bitno obilježje zemnog života:

*Strpljenje je daleko od srca, srce od tijela i ja od svoga zavičaja
O smušena (zaljubljena) glavo, ja ne znam šta su sve ove razdvojenosti.
(G. 37/4, str. 175)*

Čovjek, sin Ademov, prognan iz Blizine Boga, u zemnom životu jeste tuđinac, jadnik, bespomoćan – *garib*. Ljubav – ona koja se javila u prabitku jeste odlika njegove naravi, rezultat opijenosti, izvor tuge i opsjednutosti, ludila.

*Da srce u žudnji ostvari barem jedno htijenje garipsko
Na nebu se ne bi toliko zvijezdi čudesnih rodilo*

*Pokal me učini pijačem krvi iz srca
Uistinu, ljubav mi je dala narav gariba*

*Stoput bježi od sjevnice tajne srca
Munja što je svijet spržila je garibov uzdah "ja Rab"*

*Može biti da je pijana od svjetlosti svijetle ljepote
Kao tvoj soluf crna, razasuta, noć gariba*

*Da bi bila sabesjednik učenja o uzdahu, i istim se glasom divnim kao
jecaj glasala*

Škola garipska treba podučavati o svojem ludilu

*Ne uzima u zaštitu vrijednost proste perle Sukerija
Makar puna dragulja bila posuda usta gariba.
(G.6, str. 155)*

Koliko se jadnim i usamljenim osjeća sufija na ovom svijetu Sukerija govori u sljedećim stihovima:

*Moja duša bez ikog svog, bezimena, ovdje strana,
I sa svojim slabim tijelom ja sam mala jedna sjena
Ko bi s' meni smilovao iz skupine ljepotica
Zaljubljen sam, i tuđin sam, nepravda mi učinjena.*
(R. 9, str. 250)

Ovaj svijet je zemlja sjećanja, u kojoj tuđinac osjeća nostalgiju:
*U zemlji sjećanja ljubav prema domovini na dušu djeluje
Pa zar je čudno ako s uzdasima dan i noć tuđinca protekne.*
(G.5/7, str. 156)

Iskustvo istinske opijenosti također smatramo iskustvom vezanim za pojam *vatana*; odsustvo tog stanja prouzrokovano je odvojenošću od Onoga koji je sinove Ademove u prabitku učinio opijenim:

*Nema u srcu sada pijanstva što stvara blagodet žudnje
Već odavno ja sam daleko od Kapije Vinotočine.*
(G. 7/2, str. 153)

Kraj Voljene, zavičaj Ljubljene bića jeste mjesto nedostižno u zemnome životu. Otuda će Sukerija, budući da sam ne može prispjeti na mjesto gdje se nalazi Ljubljeno biće, o svojoj patnji kazati:

*Glasniče istočnog vjetra, kad stigneš u kraj Voljene
Ti licem svojim potari prašinu sa stopa Ljubljene,
Sa stotinu nostalgija opiši mog srca patnje
Upita li dal' se ikad sa mnom sirotanom srete.*
(R.4, str. 248)

Mjesto Susreta, mjesto na kojemu se desilo Sjedinjenje, sufija doživljava kao prelijepu uspomenu:

*Neka se spominje da je mjesto sjedinjenja mjesto na kojem sam bio sretan
Neka se spominje da je to mjesto na kojem sam običavao doživjeti hiljade
različitih ugodnosti.*
(G. 25/1, str. 166)

Nadu za povratkom, nadu za sjedinjenjem, vrijeme obnavljanja prisege Sukerija osjeća dalekim:

*Ako ima nade da je blizu put što vodi sjedinjenju s Dragim
Onda je prilično daleko od sirotog Sukerije.*
(G. 2/9, str. 153)

*Daleko je, svi to vele, Sukeriji, prisega na sjedinjenje
Suparniku čas suđeni – on je vrlo, vrlo blizu, o Voljeni.*
(G. 3/6, str. 153)

Sastanak i rastanak, sjedinjenje i razdvojenost, vjernost i iznevjerenje zavjeta se stalno smjenjuju u Sukerijinim mislima:

*Uz misao o sastanku i rastanku u sjećanju, Sukerija
Radost mlađaka čas skrivena čas jasna biva.
(G. 32/7, str. 172)*

*Čas javno govoriš o njemu, a čas poričeš sjedinjenje, kako ću znati
Šta su ovi zavjeti stalni i ove stalne nevjernosti.
(G. 37/3, str. 175)*

Nekada se čak Sukeriji čini da je susret nemoguć:

*Ljubav je nevolja, trpjeti je teško, a susret pak, nešto nemoguće
Tužno stanje sirotog zaljubljenog je i danju i noću teško.
Sukerijo, mi smo taoci razdvojenosti u kutu tuge tuđine
Onome koji je spoznao (koji je dostigao stupanj bliskosti s Bogom)
teško je opisati nostalgiju.
(G. 12/5-6, str. 158-159)*

No, iako je sufija nestrpljiv u svojoj čežnji, on vjeruje da će ga njegov um i emocije dovesti do mjesta i vremena Sjedinjenja:

*Ne budi smušen, jednoga će dana um i osjećanja pružiti ti ruku
Da se vodičem za uzvišeno mjesto i vrijeme sastanka pokažu.
(G. 5/1, str. 152)*

*Prispijeće, susret, mogućnost da sufija bude primljen pred Božanskim
Prijestoljem jeste nagrada zaslužena patnjom i pokornošću u zemnom životu:*

*Sukerijo, budi istrajan u pokornosti pred Voljenim
To će te jednoga dana učiniti bliskim haremu Prispijeća.
(G.45/5, str. 180)*

*Za stupanj padanja ničice pred vratima prispijeća Voljenom
Sukerijo, uzrok su suze pokornosti zaljubljenih.
(G. 6/5, str. 155)*

Sukerija će kao pjesnik-sufija samo u svijetu uspomena, sjećanja iz bezm-i elesta osjetiti bliskost Bogu, i bliskost onima koji su se Njemu približili:

*U krajeve uspomena baciše me sad nebesa
Meni ljudi i anđeli sad iznose svoja htijenja
Uhu srca svakog trenu sad dopire iz neznana
Na stotine glasa onih što su dušu otvorili za Allaha, Utočišta.
(R.3, str. 247)*

U izboru stihova koje smo gore naveli prepoznali smo motive karakteristične za sufijsko mišljenje i ukazali na vezu spomenutih motiva sa *vatanom*. Na drugoj strani, obraćajući pažnju na sadržaj 38. gazela Sukerijinog, ostali smo zapitani da li je Sukerija ove stihove pisao u nekoj drugačijoj fazi svoga

duhovnog odrastanja do granica kapije šeriata, ili se, pak, poigrava simbolima prisutnim u sufijskoj književnosti kako bi uz jednu finu dozu ironije kritizirao pragmatičnost uleme kojoj je strano učenje izvan kapije šeriata, makar ga to učenje, kao tarikat, nužno obuhvatalo i bilo nadgradnjom na temeljima šeriata:

*Bolje da smo daleko od kakve kokete nego da smo s njom u zagrljaju
Kajanje ogrezlog u grijesima, bolje da smo daleko od tog uživanja
Napad konjice laži je ideja bića koje nalaže smutnju
Čak je bolje da smo opkoljeni u tvrđavi skloništa Istine
Kod družine Harabata pojava radosti pijanstva je od vina
Bolje je da mi budemo obradovani uživanjem u Božijim darovima.
Da li je isto biti gord zbog države i previjati se od nostalgije
Bolje da hiljadu puta budemo mahmurni a da nismo mrtvi pijani
Ako smo znani u svijetu, iako svijeći nalikujemo
Opet, bolje je da budemo skriveni u svjetioniku zaboravljenome
Bolje je da smo obični činovnici negoli da upravljamo svijetom
Imajući nevolje zbog svega što je neizbježno potrebno u propisima države
Nije moguće, Sukerijo, predati se sjedinjenju pred onom koketom
Nepotrebne nevolje na stranu, bolje je da budemo daleko i od ponude.
(G. 38, str. 176)*

Također, želimo ukazati i na jednu Sukerijinu rubaiju, u kojoj ne prepoznamo simbole karakteristične za odnos sufijske spram onostrane domovine, odnosno zemnog života predstavljenog *tuđinom*. Naime, već smo naveli niz jedinica koji su okupljeni u ovoj tematskoj skupini, i uvidjeli da se za metafizičku *tuđinu* ne vezuju pojmovi kakvi su radost, veselje, ružičnjak, tako da pretpostavljamo kako je ovim stihovima Sukerija suprotstavio zemnu, fizičku domovinu i tuđinu, Provinciju i Centar, domovinu iz koje je došao sa već izgrađenim statusom, kako bi odmah po dolasku uspio ući u najviše intelektualne krugove njegova vremena.¹⁶

*Obveseli, Gospodaru, ružu moje nostalgije
Ružičnjakom svježim stvori pute moje žudnje
Stoput hvala što me doma nikad tužnim ne učini
Svakog trenu obraduj me i sad, ovdje u tuđini.*

U nastojanju da iz Sukerijinih stihova razaznamo koja je to domovina i koja *nostalgija* obuzimala njegov um i njegove emocije, došli smo do zaključka da i njegova domovina predstavlja tri vrste ovoga pojma, o kojim govori Ismail Hakki Bursevi, *iskonsku domovinu* kojoj se nastoji približiti, tačnije, kojoj se želi vratiti, *duhovnu domovinu* koja predstavlja tegoban put prema

¹⁶ Poznato je da je Sukerija u Istanbul došao petnaestak godina prije smrti, te da je bio među katibima Carskoga divana. Iz izvora u kojima se Sukerija spominje, saznajemo da za njegov ulazak u te krugove nije zaslužno njegovo pjesništvo, već kaligrafska vještina i umješnost u prozi. Upor. *Sükeri, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Ankara 1994., str. 2-11.

*iskonskoj, te materijalnu domovinu, tlo za koje ga vezuje njegova krv. Suke-rijino iskustvo bismo Osobito odmakne li se čovjek od svoje materijalne do-
movine, ionako prognan iz iskonske u zemni život – domovinu prosječnih
ljudi – on još intenzivnije proživljava svoj težak put, pun žudnje za Susretom,
povratkom, put koji osvjetljava nada da, Sukerijevim riječima kazano, jednoga
dana um i osjećanja pružit će ti ruku da se vodičem za uzvišeno mjesto i vrijeme
sastanka pokažu.*

PRILOG O RAZUMIJEVANJU TEMATSKE SKUPINE OKUPLJENE
POD POJMOVIM VATAN (DOMOVINA) U LIRICI ZEKERIJA SUKERIJE

Sažetak

Ovaj rad predstavlja analizu tematske skupine *vatana* u stihovima sarajevskog pjesnika Zekerijaa Sukerije, odnosno razgraničenje pojmova i pjesničkih slika koji se odnose na fizičku domovinu od onih pod kojim se podrazumijeva metafizička domovina.

Pojam koji se generalno u sufijskoj književnosti susreće unutar tematske skupine koju okuplja *vatan*, jeste mjesto *prvog susreta*, mjesto u kojem nastupa *prvo pijanstvo*, odnosno, kada se javlja *ljubav*, kada je položen *zavjet na vjernost*, trenutak od kojeg teče *uvjerenost*, *osvjedočenost*. Zemni život za pjesnika-sufiju jeste *tuđina*, *gurbet*, i u toj *tuđini* intenzivan je osjećaj čežnje, nostalgije, sjećanja na sve lijepo što se zbivalo u *vatanu*, dakle, žudnja za trenutkom u kojem će biti okončan zemni život.

CONTRIBUTION TO THE UNDERSTANDING OF THE
THEMATIC GROUP GATHERED AROUND THE NOTION OF
VATAN (HOMELAND) IN THE LYRIC POETRY OF ZEKERIJA SUKERI

Summary

This paper is an analysis of the *vatan* thematic group in the Sarajevo poet Zekerija Sukeri's verses, i.e., the demarcation between notions and poetic images relating to the physical homeland and the ones denoting the metaphysical homeland.

The notion which is generally found in sufi literature within the thematic group brought together by *vatan* is the place of the *first meeting*, the place where the *first drunkenness* happens, or, when *love* sets in, when *fidelity* is vowed, the moment from which *confidence*, *conviction* starts. This-world life for a sufi poet is a *foreign country* - *gurbet*, and in that *foreign country* the feeling of yearning, homesickness is strong, strong are the memories of all the beautiful things that happened in the *vatan*, therefore the longing for the moment when this-world life will end.